

НАУЧНИЯТ АРХИВ НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ПО ВРЕМЕ НА ИЗВЪНРЕДНА ЕПИДЕМИЧНА ОБСТАНОВКА (13 МАРТ 2020 г. – 1 АПРИЛ 2022 г.)

Мила Кръстева

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Настоящата статия представя работата на Научния архив на БАН и предприетите действия за намаляване на негативния ефект върху научната работа на изследователите в периода март 2020 г. – април 2022 г. Представени са обслужването на потребители в онлайн среда, организирането на практически обучения за студенти, публикуването на документални сборници, популяризирането на документалните фондове чрез атрактивни изложби, във физическа и дигитална среда. Посредством множество примери е анализирана адаптацията на архивната институция към нетипичните условия за работа. Открити са постигнатите успехи по време на извънредната епидемична обстановка.

Ключови думи: архиви, COVID-19, извънредна епидемична обстановка.

Въведение

През вековете множество пандемии са белязали развитието на българския народ. Още през Възраждането българските интелектуалци съзират нуждата от периодични издания, чрез които да се повишава здравната култура на населението [1]. Успоредно с това във възрожденско училище са въведени учебни предмети, осигуряващи здравната грамотност на подрастващите [2].

Въпреки опита при справяне със заразни заболявания и сериозния напредък на медицината, в края на 2019 г. светът е изправен пред изпитание, предизвикано от повишената заболеваемост от коронавирус (COVID-19).

На 13 март 2020 г. в България е обявено извънредно положение поради разпространението на COVID-19. На 24 март в „Държавен вестник“ е публикуван Закон за мерките и действията по време на извънредното положение, обявено с решение на Народното събрание.¹ В съответствие с разпоредбите в нормативния документ всички културни институции трябва да преустановят своята работа с външни посетители. Научният архив на БАН остава затворен за потребители до средата на юни 2020 г. През лятото служителите в архивната

институцията се заемат с мащабна дигитализация на инвентарните описи на обработените документални фондове. Това улеснение позволява изпращането на документи по електронната поща на всеки изследовател в страната и чужбина. Новата услуга е оценена високо и се наблюдава завишен интерес към възможността за дистанционна работа с архивни документи.

В следващите две години Научният архив модернизира цялостно своята дейност, за да отговори по адекватен начин на очакванията и потребностите на своите читатели. Започват целенасочено публикуване на документални сборници и осъществяване на изложби с цел популяризиране на документалното наследство пред по-широка публика. Добрите практики се развиват и трансформират съобразно усложненията на епидемичната обстановка до края на март 2022 г.

Резултати

В условията на ограничен достъп до фондовете на Научния архив, посредством закупуване на нова функционална техника и назначаване на млади специалисти, се осигурява системна, сигурна и качествена дигитализация на документалния фонд. С модерния букскенер, въпреки затрудненията, породени от пандемията, през 2020 г. са дигитализирани над 50 000 архивни листа.

Разработен е механизъм за приемане и изпълнение на поръчки изцяло онлайн. В помощ на потребителите, на официалния сайт на Научния архив е качен справочен апарат: пътеводител по фондовете, инвентарни описи на обработените лични фондове с исторически справки, класификационни схеми и пр., указатели, фотокагалог, каталог на личните досиета на членовете на БАН. За максимално улеснение е заложена опция за изтегляне на желаната справочна документация, което позволява работа в офлайн среда.

Преимствата на този тип обслужване са възприети бързо и дори в летните месеци, в които традиционно не се налагат сериозни ограничения, все повече потребители предпочитат да правят справки на официалния сайт на Научния архив, да подават своите поръчки за изпълнение по електронната поща и да получават необходимите документи, без да напускат дома си.

Този гъвкав начин на работа значително улеснява достъпа до фондовете на Научния архив. От него се възползват учени, специалисти, студенти и граждани от цялата страна, спестявайки време и ресурси за пътуване до столицата.

През 2020 г., след въвеждането на новите оптимизирани възможности за обслужване на потребители, се забелязва интерес и от страна на чуждестранни учени, докторанти и студенти.

Научният архив на БАН разполага с над 80 000 кадъра микрофилми. Предвид технологичния прогрес, за да не бъдат безвъзвратно загубени, се налага да бъдат прехвърлени в подходящ формат върху съвременни устройства. Архивните специалисти започват работа с микрофилмите на най-ценните фондове, като същевременно обръщат специално внимание на тези в риск.

С цел ускоряване на процеса по дигитализация Научният архив привлича на практика в реална работна среда студенти от специалностите „Архивистика и документалистика“ и „Мениджмънт на документи и архиви“ при Университета по библиотекознание и информационни технологии и Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Прави впечатление, че всички студенти демонстрират коректност към обучаващата организация и постоянство в работата. Поради това двама от тях са назначени като щатни служители в архивната институция.

Друга благоприятна възможност за Научния архив е да популяризира своята дейност сред бъдещи млади изследователи. При академичната подготовка на студентите обикновено се обръща сериозно внимание на практическата работа в библиотека, докато работата с изворов материал, съхраняван в българските архивохранилища, остава встрани от подготовката им. Практиката в Научния архив е оценена от студентите не само като начин за придобиване на нови умения, но и като възможност за задълбочаване на научните им интереси.

Полезното сътрудничество между университетите и Научния архив е продължено и след прекратяването на извънредната епидемична обстановка през пролетта на 2022 г.

Всички въведени ограничения в периода 13 март 2020 г. – 1 април 2022 г. рефлектират основно върху достъпа и обслужването на потребителите. Останалите отдели остават във висока степен незасегнати от епидемичната обстановка.

Продължават приемът и обработката на нови документални фондове. Сред новите постъпления са спомените на юриста, общественик и краевед Данаил Бекяров.² Той участва активно в обществения и културния живот на град Добрич още от 1928 г. През 1999 г. за изключителния си и траен принос в обществено-политическия, социалния и културния живот в Добруджа Данаил Бекяров е удостоен със званието „Почетен гражданин на Добрич“.

През 2020 г. дъщерята на Данаил Бекяров – Валентина Бекярова, предоставя на Научния архив множество архивни материали, принадлежали на нейния баща. Сред тях има многобройни лични свидетелства за живота в Добруджа под румънска окупация.

Сред ценните постъпления в Научния архив е и личният архив на генерал-майор Ангел Марин – третия вицепрезидент на Република България в периода 22 януари 2002 г. – 22 януари 2012 г. Лично генерал Марин организира и предава своите ценни архивни документи за обработка и съхранение в Научния архив.³

Сред даренията в Научния архив през 2020 г. е и част от документална сбирка на Владимир Сис. Той взема участие в Балканската и Междусъюзническата война. Събитията в този период го провокират да се обвърже със защита на българските интереси. През целия си живот Сис остава българофил.

В същия период, посредством дарение, е обогатен фонд 34к – Евлоги и Христо Георгиеви. Още през 1949 г. в Научния архив постъпва голяма част от архивния фонд на именитите братя, но поради значителния обем на документите, до този момент архивът е обработен фрагментарно.

По време на пандемията от COVID-19, в Научния архив постъпва за обработка и съхранение документалният фонд на генерал-майор Марин Друмев.⁴ Ценните архивни източници са дарени от внучката на заслужилия военен деец – Мила Вукова.

Марин Друмев е награждаван с орден „За храброст“ III и IV степен, орден „Св. Александър“ III степен, орден „За заслуга“, немски орден „Железен кръст“ II клас, австро-унгарски орден „За заслуга“ III степен и турски орден „Железен полумесец“. Освен военните си успехи генерал Друмев завещава на поколенията и три завършени книги: „История на видинския укрепен пункт (1891 – 1920 г.)“, „Боевете южно от с. Хума от 1 септември 1917 до 31 май 1918 г. и действията на артилерията“ и „Сборник от задачи по стрелбата на артилерията“.

Успоредно с представените примери за дарение на нови документални фондове, в Научния архив се комплектуват документите на всички институти на Българската академия на науките.

Друга ключова дейност, спомагаща за преодоляването на негативните последствия, породени от COVID-19, е свързана с публикуване на официалното издание на Научния архив – „Исторически форум“. С оглед политиката за утвърждаване на авторитета на най-стария архив в България, естествено, на първо място в издателския план са включени документални масиви от колекциите на Научния архив. Взето е решение първият том от поредицата да бъде посветен на тема, която представлява интерес както за специалисти, така и за широк читателски кръг. В Научния архив се съхранява значителна по обем архивна сбирка от документи

на българи, живели в Източна и Западна Тракия. Това обстоятелство предопределя издаването на спомените на Димитър Груев „Изминалото на Лозенград“. В книгата са представени етнодемографската характеристика на Източна Тракия, сложните взаимоотношения между Вътрешната Македоно-одринска революционна организация и Върховния Македоно-одрински комитет, борбите за българска просвета и самостойна Църква. Учител, революционер, заточеник в крепостта „Паяс кале“, кмет на Лозенград по време на Балканските войни, Димитър Груев е увлекателен и обективен разказвач. Той завещава на тракийските бежанци девиза „Помнете, но не отмъщавайте!“ [3].

През 2020 г. Научният архив и Варненска и Великопреславска света митрополия подготвят за публикуване обновено второ издание на „Сборник в чест на Варненски и Преславски митрополит Симеон. По случай петдесетгодишното му архиерейско служение“.

Инициативата е продиктувана от желанието да се почете 180-ата годишнина от рождението на Варненски и Преславски митрополит Симеон. Той управлява своята епархия в продължение на 65 години и е най-големият каноник на Българската църква. Няма изследовател на новата българска история, който да не се е докоснал до богатия му духовен свят на принципност, безкористност, безкомпромисност и патриотизъм. Яркото му присъствие е оставило следа не само в църковната история, но и в образованието, политиката, социалната дейност, обществения живот.

С представения сборник Научният архив поставя началото на публикуването на богатото ръкописно наследство на Варненски и Преславски митрополит Симеон [4].

В изпълнение на договор между Научния архив и „Матица черногорска“, през 2020 г. е публикувано фототипно издание на „Цетински псалтир с последование от XV век“ [5].

Издателската политика на архива е продължена и през следващите две години. За печат са подготвени документални свидетелства от фонда на митрополит Симеон, на Андрей Тошев, на Данаил Бекяров и Тракийската сбирка (№ XVIII).

През 2021 г. Научният архив възобновява своята активна популяризаторска дейност. Организира множество изложби в столицата и страната. Културните мероприятия успяват да заемат място в културния календар въпреки наложените ограничения.

На 12 май 2021 г. в Медицинския университет – Плевен е открита фотоизложба на тема „Българският принос в културно-историческото многообразие на обединена Европа“. Показана е част от художествено-документалното наследство на Научния архив на БАН.

Акцент в експозицията е идеята за обединена Европа, нагледно представена с документи и фотографии от богатия архив на основателя и пръв председател на Българската секция на Паневропейския съюз – акад. Иван Шишманов (1862 – 1928).

В експозиционното пространство в столичната градина „Кристал“ на 25 май 2021 г. е открита документалната изложба „125 години организирано тракийско движение в България“. Изложбата е подготвена от Съюза на тракийските дружества в България и Тракийския научен институт в партньорство с Държавна агенция „Архиви“, Научния архив на Българската академия на науките и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Изложбата разказва 125-годишната история на организираното тракийско движение, от създаването на дружество „Странджа“ през 1896 г. до Съюза на тракийските дружества в България днес. За създаването на експозицията са използвани архивни материали, книги, албуми, периодични издания от епохата, електронни ресурси и др.

През есента на 2021 г. фотодокументалната изложба „Михаил Арнаудов – живот, посветен на България и науката“ от Научния архив на БАН гостува в Медицинския университет в Плевен. Изложбата съдържа 22 табла и документи, дарени от самия Михаил Арнаудов на Научния архив през 1977 г. По-късно архивният фонд е обогатен от неговата наследница – Искра Арнаудова.

По случай 155-ата годишнина от рождението на Пенчо Славейков (1866 – 1912) Научният архив представя изложба с част от най-любопитните материали, запазени в документалния фонд на поета.

В периода 24 ноември – 17 декември 2021 г. Научният архив гостува с изложбата „Картини от българските земи – XIX в.“ в Историческия музей в град Кнежа. Събитието е включено в програмата за отбелязване на 78-ата годишнина от обявяването на Кнежа за град. Посетителите могат да разгледат репродукции от картините на именития художник и картограф Феликс Каниц⁵ в периода 24 ноември – 17 декември 2021 г.

По случай коледните и новогодишните празници, през декември 2021 г. във фойето на Научния архив е експонирана изложба, представяща тематични пощенски картички от края на XIX и първата половина на XX век.

През март 2022 г. Научният архив представя своя новаторска изложба – „Жената, неподвластна на времето“. От фондовете на Петър Дървингов⁶, Васил Златарски⁷, Константин Иречек⁸, Иван Вазов⁹, Елин Пелин¹⁰ и др. прецизно са подбрани документи и фотографии, които засвидетелстват промяната в нагласата на интелигенцията по отношение на мястото на нежния пол в българското общество.

В началото на април 2022 г. с любопитни документи от архивния фонд на Българската академия на науките¹¹ и части от документалното наследство на Феликс Каниц, Константин Иречек и Михаил Маджаров¹² е подготвена изложба по повод 143 години от обявяването на София за столица на България.

Всички изброени изложби са представени както във физическа, така и в дигитална среда. Те предизвикват сериозен обществен интерес и се превръщат в съществена част от популяризаторската дейност на Научния архив.

Заклучение

В заключение може да се обобщи, че въпреки сложната и непредвидима обстановка в условията на пандемия Научният архив продължава да изпълнява своята мисия и задачи. Той се адаптира към новите условия и продължава да удовлетворява нуждите на потребителите си.

Бележки

¹ Darzhaven vestnik, Sofia, god. CXLII, br. 28, 24 mart 2020, s. 1 – 14.

[Държавен вестник, София, год. CXLII, бр. 28, 24 март 2020, с. 1 – 14.]

² NA-BAN, f. 332K, op. 1.

[НА-БАН, ф. 332К, оп. 1.]

³ NA-BAN, f. 303, op. 1.

[НА-БАН, ф. 303, оп. 1.]

⁴ NA-BAN, f. 338K, op. 1.

[НА-БАН, ф. 338К, оп. 1.]

⁵ NA-BAN, f. 6K, op. 1.

[НА-БАН, ф. 6К, оп. 1.]

⁶ NA-BAN, f. 73K, op. 1.

[НА-БАН, ф. 73К, оп. 1.]

⁷ NA-BAN, f. 9K, op. 1.

[НА-БАН, ф. 9К, оп. 1.]

⁸ NA-BAN, f. 3K, op. 1.

[НА-БАН, ф. 3К, оп. 1.]

⁹ NA-BAN, f. 112K, op. 1.

[НА-БАН, ф. 112К, оп. 1.]

¹⁰ NA-BAN, f. 55K, op. 1.

[НА-БАН, ф. 55К, оп. 1.]

¹¹ NA-BAN, f. 1K, op. 1.

[НА-БАН, ф. 1К, оп. 1.]

¹² NA-BAN, f. 44K, op. 1.

[НА-БАН, ф. 44К, оп. 1.]

References/Литература

1. **Terziev**, Vladimir. „Selskiyat lekar“ na d-r Ivan Bogorov – most mezhdu traditsionalizma i modernoto zdravno poznanie. – V: *Anamneza*, God. XVI, 2021, kn. 5. URL: <http://anamnesis.info/node/1762>.

[**Терзиев**, Владимир. „Селският лекар“ на д-р Иван Богоров – мост между традиционализма и модерното здравно познание. – В: *Анамнеза*, Год. XVI, 2021, кн. 5. URL: <http://anamnesis.info/node/1762>.]

2. **Terziev**, Vladimir. Higienata kato ucheben predmet vav vazrozhdenskoto uchilishte. – V: *Istoria*, kn. 5, 2021, s. 485 – 497.

[**Терзиев**, Владимир. Хигиената като учебен предмет във възрожденското училище. – В: *История*, кн. 5, 2021, с. 485 – 497.]

3. **Gruev**, Dimitar. Iz minaloto na Lozengrad. Sofia: Nauchen arhiv – BAN, 2020, 288 s.

[**Груев**, Димитър. Из миналото на Лозенград. София: Научен архив – БАН, 2020, 288 с.]

4. **Lyubanova**, Lizbet, Denitsa **Mizinska**, Mila **Krasteva**. Sbornik v chest na Varnenski i Preslavski mitropolit Simeon. Po sluchay petdesetgodishnoto mu arhiereysko sluzhenie. Sofia: Nauchen arhiv – BAN, 2020, 399 s.

[**Любенова**, Лизбет, Деница **Мизинска**, Мила **Кръстева**. Сборник в чест на Варненски и Преславски митрополит Симеон. По случай петдесетгодишното му архиерейско служение. София: Научен архив – БАН, 2020, 399 с.]

5. **Tsarnoevich**, Georgi. Psaltir s posledovanie ot XV vek. Fototipno izdanie. Podgoritsa, Sofia: Matitsa Chernogorska, Nauchen arhiv – BAN, 2020, 560 s.

[**Църноевич**, Георги. Псалтир с последование от XV век. Фототипно издание. Подгорица, София: Матица Черногогорска, Научен архив – БАН, 2020, 560 с.]

За автора

Мила Кръстева е доктор в професионално направление 3.5. „Обществени комуникации и информационни науки“. Професионалните ѝ интереси са в сферата на съвременната българска история. Мила Кръстева е автор на монографии и научни статии в областта на пропагандата и методите за ограничаване на общественото мнение през първата половина на XX век.

За контакт с автора: m.krasteva@unibit.bg

**THE SCIENTIFIC ARCHIVE OF THE BULGARIAN
ACADEMY OF SCIENCES DURING AN EMERGENCY
EPIDEMIC SITUATION
(13th MARCH 2020 – 1st APRIL 2022)**

Mila Krasteva

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: This article presents in detail the work of the Scientific Archive of BAS and the actions taken to reduce the negative effect on the scientific work of researchers in the period March 2020 – April 2022. Presented are the publication of documentary collections, the promotion of documentary collections through attractive exhibitions in physical and digital environments. Using numerous examples, the adaptation of the archival institution to the atypical working conditions and the successes achieved during the emergency epidemic situation has been analyzed.

Keywords: archives, COVID-19, epidemic emergency.

About the author

Mila Krasteva is a doctor in professional field 3.5. “Social Communications and Information Sciences”. Her professional interests are in the field of contemporary Bulgarian history. Mila Krasteva is the author of monographs and scientific articles in the field of propaganda and methods for limiting public opinion in the first half of the twentieth century.

To contact the author: m.krasteva@unibit.bg